

Тијана В. АШИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 14. 11. 2023.
Прихваћен: 29. 2. 2024.

СРПСКИ ПРИСВОЈНИ И ЕТИЧКИ ДАТИВ КАО
ЕКВИВАЛЕНТИ ФРАНЦУСКОГ ПОСЕСИВНОГ
ДЕТЕРМИНАНТА И ДРУГИХ СЛОЖЕНИЈИХ ОБРТА**
(Неке идеје о сличностима и разликама у дијахронијском
процесу настајања и губљења падежних значења
у српском и француском језику)

У овом раду*** се из аспекта дијахроније и синхроније сагледавају и објашњавају специфичне употребе безпредлошког датива у српском језику, тзв. *присвојни* и *етички* датив, и пореде са еквивалентним значењским облицима у француском језику, који је некада у већој мери користио ове форме да би их у процесу поједностављења морфологије заменио конструкцијама са предлогом, посесивним заменицама или чак и целивитим реченицама. Овај последњи феномен потврђује Палићеву (Палић 2010) хипотезу да се у словенским језицима неке употребе датива морају сматрати прагматичким по природи, будући да изражавају став говорника према саговорнику или садржају исказа, односно његове намере да у саговорнику изазове одређену емотивну реакцију. У том смислу се у лингвистици може говорити не само о граматикализацији језичких јединица (речи, морфема и флективних наставака) већ и о њиховој о прагматикализацији.

Кључне речи: етички датив, српски језик, француски језик, емотивна реакција, прагматика.

1. Увод

Повод за овај рад је француски преводни еквивалент антологијске реченице нашег књижевника Данила Киша (*И немојте да вам литература замени љубав – Et ne laissez pas la littérature remplacer votre amour*) у којој је српски посесивни датив преведен француским посесивним детерминантом.

* tijana.asic@gmail.com

** Овај рад је део пројекта *Српски језик* Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

*** Аутор се на сугестијама и помоћи захваљује проф. др Милошу Ковачевићу, проф. др Александру Милановићу и колеги Владимиру Павловићу.

Циљ нашег истраживања је да, како на дијахронијској, тако и на синхронијској равни, упоредимо два, веома карактеристична значења нашег датива личних заменица, у смислу изражавања посесивности и емпатичности, са функцијама ових облика у француском језику, где се оне све више замењују обртима са предлогом или детерминантом.

2. Српски посесивни и етички датив

2.1. О дативу уопште из дијахронјске перспективе

Анализа целокупне употребе српскохрватског датива¹ с предлозима (Павловић 2006: 370) у ранијим епохама његовог развоја показује да је првобитно за његову семантику релевантни значај имала представа о пружању, протезању радње или по самом датом објекту² или у његовом правцу. У значењу датива без предлога обавезно је присутна представа о реализацији контакта између радње и датог објекта, било на основу момента праве намене, тј. давања, упућивања, било приступањем, приближавањем у физичком смислу. Каснијим ширењем његовог значењског потенцијала долазимо до тога да је данас датив падеж којим се изриче коме или чему је радња намењена, или пак, према коме или чему је радња усмерена, и то мотивисана концептима штете или користи. Даље, овај облик упућује и на припадање, а, у пренесеном смислу, и на склоност, односно присност, као и душевну близину према саговорнику.

Подсетимо се најпре шта најзначајнији српски (српскохрватски) граматичари кажу о овом облику: Маретић (1899: 577–582) као главно значење овог падежа издваја смер и то посебно уз глаголе кретања. Он наводи више семантичких функција непредлошког датива међу којима су за овај рад посебно релевантни датив нежности (етички), датив припадања и датив у заклетвама. Стевановић (1979: 359–382) чини се први, даје неспацијалну дефиницију датива као падежа намене, а ономе лицу коме што намењује обично је то пријатно или не, користи му или штети. У својој граматичи Силић/Прањковић (2005: 219–223) такође покушавају дефинисати датив али опет из локалистичке³ перспективе, па наводе да је његово темељно значење *негранична директивност*, а то значи однос између двају предмета који претпостављају зближавање једног другог, и то тако да један служи као оријентир другом.

Ми због ограничености обима овог рада нећемо моћи да дубље залазимо у тематику односа између примарних и секундарних дативних значења. Ипак, истакли бисмо убедљив Палићев закључак да је током семантичког развоја датива (Палић 2010: 289) дошло до тога да се директивни датив по-

¹ Као најчешћи окамењени падежи наводе се датив и акузатив. Реч је о падежима чија је инваријантна семантика исказивање циља и усмерености радње.

² Као у: *Плива по мору*.

³ О локалистичкој хипотези, по којој се изрази за апстрактне односе изводе из просторних в, Ашић 2008, 2014.

чео профилисати више као падеж локализатора апстрактне директивности (тзв. *особа – мета*). У том смислу, сва бројна његова значења повезује чињеница да је типични референт датива живо биће, односно најчешће човек, који поседује и испољава осећања како према саговорнику, тако и према садржају исказа.

2.2. О посесивном дативу

Посесивни датив дефинише се као падежни облик којим се означава појам којему нешто припада, тј. појам којему припада семантички садржај управне речи у дативној синтагми (Стевановић 1979: 367–369; Станојчић 2010: 337), у ствари, одређује се као дативни облик у служби посесивнога детерминатора (Антонић 2004: 85), те као индиректни објекат са двоструким значењем — истовремено је и објекат и посесор (Пипер и др. 2005: 694–696).

У својој књизи Павловић (2006: 380) говори о генези посесивног датива и наводи да нема сагласности у погледу његовог порекла и развоја, а потврђен је на релативно широком словенском простору. Санфелд (1930: 187) тврди да је у Србији балканизам, док Галис (1974: 59) ово пориче тврдећи да су само снага и ширење балканистичка тенденција.

По Мејеовом мишљењу (Меје 1984) посесивни датив се у старословенском развија по аналогiji према дативским енклитикама *ми*, *ти*, *си*, у функцијама посесивног детерминатора ширећи се преко дативске форме *јемри* да би на крају и именички датив продро у форму посесивности. По Минчевој (Минчева 1964) он се развио кроз предикативно-детерминативне конструкције са глаголом *бити*, које су део индоевропског наслеђа⁴.

М. Ивић наводи (2002: 383) да висока учесталост посесивног датива уз именицу из класе *nomina agentis* (*возач*, *кувар*), те нешто мања уз девербативне именице, произилази из циљног значења ове падежне форме, односно из функције индиректног објекта, те из детерминативне функције интенционално-комодалног типа. Овај датив одређује именички појам с обзиром на неки од могућих типова „припадничко поседничког” односа који он успоставља с неким другим именичким појмом (Пипер и др. 2005: 188). Могуће га је заменити посесивном придевском заменицом: *Брат му се разболео. Његов брат се разболео*.

Додајмо такође да, за разлику од генитива, посесивни датив изражава саживљену посесију и емпатичност. Наиме, код њега се јавља тзв *реципроцитивна посесивност*, односно релацијска интегрисаност посесора и посесума. Често иде уз *nomina generis*: *То ми је син*. М. Ивић (2002: 284) то назива „посесорска емпатичност”. Она наводи да код генитива имамо „стајање уз посесора”, док код датива „стајање уз посесум”⁵.

⁴ Датив, по Флоршцу (1940: 221–224), може значити корист или штету, угодност или неугодност, те припадање, а могућа је и комбинација тога двога.

⁵ Напоменимо да у савременом руском језику посесивни датив има веома ограничену употребу (Маројевић 1983). Прво, у конструкцијама са именицом (која означава део тела или неку психичку категорију) посесивни датив је жив, ако има функцију даљег објекта: *Она почувство-*

Сама детерминисана именица у својству посесума може бити субјекат, објекат, семантичко језгро копулативног предиката, детерминатор уз реченичну предикацију: *Родитељи су му се развели. Очи јој испија даљина. То му је нови ауто. Ја сам му сестра. У глави су јој се ројиле разноврсне мисли.*

Напоменимо да постоје различити типови посесора и посесума: Власништво: *Кућа му је недалеко одавде.* Део према целини: *Срце јој је устрептало кад га је угледала.* Сродство, пријатељство: *Син ми се запослио на факултету. Ментор ми је отпутовао у Париз.* Ауторство: *То му је нова песничка збирка.* И најзад, јавља се и у идиоматским структурама: *Име му је Душан*⁶.

Додајмо и да се сва разноликост веза поседовања између оног ко поседује и поседованог, може, по Палићу, (2010: 109) свести на три најопштије врсте: 1) неотуђиво поседовање, 2) отуђиво поседовање, 3) веза привремене контроле. Мишљења смо да управо у овом трећем треба тражити везу посесивног и етичког датива и у будућим нашим радовима покушаћемо да расветлимо ову везу опет путем контрастирања с другим несловенским језицима.

Рецимо још и да је за ово истраживање битно нагласити да се, како наводи М. Ивић (2002: 285) опозиција присвојни придев и посесивни датив заснива на концептуалној супротности између власничке и диспозиционе димензије посесора према посесуму. Тако наспрам *Где је моја оловка? Зар ниси обећала да ћеш ми је вратити после часа стоји Па где ми је оловка? Треба да се потпишем*⁷.

2.3. О етичком дативу

У списак различитих средстава у српскоме језику помоћу којих се у реченичном исказу обележавају емотивни преливи, како то каже М. Ивић, треба, свакако, уврстити и употребу дативних облика личне заменице, при

вала, што кто-то...смотрит ей в спину (Осећала је да јој неко... гледа у леђа <у њена леђа>) Друго, у живој је употреби посесивни датив у конструкцијама са именицом у предикативној функцији: *Ја ему бољше не слуга (Нисам више његов слуга: БУКВАЛНО нисам више њему слуга).* Насупрот томе у македонском је веома чест и користе се дативог тамо где се на нашем језику присвојност исказује генитивом: *кола од брат ми. Кола на брат ми (кола мог брата).* Ово је због дијалекатског континуума уочљиво и у врањским говорима, где се у песми (и причи) може чути „*Иди питај на мајка ти хоће ли те дати*“, односно имамо датив тамо где би се у стандардном језику употребио присвојни придев (*своју мајку*). Ово наводи на помисао да је у питању балканизам. И. Грцкат (1972: 81) стога наводи да посесивни датив није чак ни индоевропска ствар, појавио се у балканској заједници, јер га има и грчки језик. У сваком случају Маројевић (1983) тврди да је за разлику од посесивне заменице, која је праиндоевропска категорија, посесивни придев – прасловенска категорија.

⁶ Напоменимо да се у македонском језику присвојност изражава дативом тамо где се на нашем језику она исказује генитивом: *кола од брат ми. Кола на брат ми (кола мог брата).* А одличан пример за датив као посесив, имамо у једном стиху познате врањанске народне песме „*Ој, цоко, цоко, црно око, црвена јабуко*“: „*Иди питај на мајка ти хоће ли те дати*“.

⁷ Амбивалентно: Моја мајка предаје енглески у једној основној школи. Она воли свој посао, јер воли енглески и рад са децом. ?Мајка ми такође држи и приватне часове француског...Ово стоји у вези са глаголом *бити*: неко некоме може бити неко или нешто, *бити некоме отац, бити некоме десна рука и сл.*, али присвојни датив односи се само на жива бића, док неживе ствари користимо с присвојним генитивом тј. означавамо шта коме припада. То је просто језичка законитост.

чему она истиче да датив у српскоме језику представља најприкладнији падеж за одређивање психолошких односа. Пошто су емотивни моменти, које у одређеноме говорном чину треба означити, својствени лицима учесницима у говору, природно је да та лица буду обележена падежним обликом личне заменице (Ивић 1953: 61–62).

Обично се наводи да етички датив исказује лични однос, близак, фамилијарни став говорника према саговорнику преко пропозиционалног садржаја реченице. Реч је, дакле, о модалној категорији, релевантној на прагматичком нивоу. Овај облик у нашем језику може служити да говорник искаже интересовање, радост и одушевљење: *Како си ми? Што си ми данас лепа, срце моје!* Потом, забринутост и саосећање: *Нешто си ми убледела! Што си ми тако тужна?* али, такође и негативан став, потцењивање, иронију: *И то ми је неки професор! Није ти ово пијаца, пази како се понашаи!*

Такође, у својој књизи И. Антонић (Антонић 2004: 30) наводи да постоји и етички датив забране: *Немој ми ићи напоље без капе!*, као и онај другог лица, којим се, у нарацији исказује драматичност или изненадност: *Дођем ти ја кући, кад оно...* *Никад ти она не седне док све послове не позавршава.* Етички датив је, у сваком случају, ма какву секундарну емотивну поруку саопштавао, показатељ блискости коју говорно лице осећа према саговорнику: *Како сам ти паметна! Баш сам вам драга и добра.*

Сходно претходно наведеном, Палић у својој студији новијег датума истиче да се (2010: 277) горе наведене употребе могу објединити називом *прагматички датив*. Његова је употреба у реченици изазвана потребом да се у њу, из различитих разлога, укључе из спољашњег контекста учесници у говорном чину, како би били представљени погођеним оним што се том реченицом износи. Јасна је овде њихова повезаност са посесивношћу, односно контролом коју онај ко поседује врши над поседованим. Овај је облик, дакле, изнад реченичног нивоа и припада нивоу говорног чина (Палић 2010: 278). На ово указују и примери које наводимо у нашем раду а који потичу било из корпуса усмене комуникације, било из директног говора преузети из књижених дела. Прагматичким дативом се, по Палићу, отвара лична сфера дативног референта и у њу се у целости смешта садржај реченице, при чему потпору таквом поступку пружа говорникова намера да себе или саговорника представи погођеним тим садржајем (2010: 279). Он је дакле савршен пример прагматикализације⁸ у језику где једна форма с примарно семантичком функцијом постаје средство изражавања односа међу учесницима у комуникацији.

Додајмо да Палић у својој исцрпној студији наводи да постоји више врста прагматичког датива, у зависности од тога који је од учесника у говорним чину (говорник или саговорник) експлицитно укључен као дативни референт (Палић 2010: 280). Код прагматичког датива говорника разликујемо датив учтивости⁹ (*Јеси ли ми се наспавао?*) и датив неучтивости, који се користи

⁸ Под прагматикализацијом подразумевамо употребу језичких јединица у прагматичке сврхе.

⁹ Реченице су често упитног облика јер исказују говорниково занимање за саговорниково стање.

кад говорно лице жели да истакне своју моћ и власт над саговорником (*Читај, читај, ништа ми не пропуштај*). (ту спада и датив подругљивости: *И ти си ми неки професор!*).

Прагматички датив саговорника појављује се у исказима који припадају текстовима типа приповедања (Палић 2010: 284) где наглашава блискост међу саговорницима а с друге стране се њиме постижу посебни наративни ефекти, као што су драматичност и изненадност. Дели се на три поткатегорије: датив саучесника (*Ух жалосна сам ти!*), датив истомишљеника (*Па болан Авдија, то ти је крађа!*) и датив сведока (*Тако ти он седи, кад Абидага*).

Да се за беспредлошки датив увек везује емотивност и експресивност указује и чињеница онда када је конкуретан акузативу (види Палић 2010: 276), као на пример, у случају датива оцено (*Мени би прошао рат – За мене би прошао рат*), конструкција с дативом подразумева субјективну погођеност његовог референта. Он не изражава само свој став већ и проживљавање факта који износи. За дијахронијски аспект нашег истраживања од посебне је важности чињеница да прагматички датив није био посебно чест у старословенском, а за неке употребе, попут заменице другог лица, чак нема потврда (Палић 2010: 279). Ово указује да у језику поред граматикализације постоји и прагматикализација, феномен коме ћемо у будућим нашим радовима посветити дужну пажњу. Напоменули бисмо да ћемо се у будућим нашим истраживањима посветити исказивању ових значењских финеса на језику Гала, јер нам оквири ове допуштају да само у кратким цртама представимо еквиваленте српског посесивног и етичког датива у француском¹⁰.

3. Посесивни и етички датив у старофранцуском и савременом француском језику

3.1. Дијахронијски осврт на датив у француском

Старофранцуски је имао два падежа: *cas sujet*, који потиче од номинатива и *cas régime*, који потиче од акузатива. То значи да за акузатив, датив и аблатив имамо исти облик. Већ у народном латинском падежни односи се све чешће изражавају предлозима. Тако се датив изражава конструкцијом *ad* плус акузатив. У старофранцуском се, за разлику од латинског, предлошка конструкција (у којој је, разуме се, именица у *cas régime*) обележава индиректни објекат *Dit Rollant a sun uncle, Рече Полан свом ујаку*), изузев када је овај лична заменица. Данас се сматра да су се од латинског датива развила следећа значења у француском језику (Леклер 1978): аргументативни (односно лексички) датив, датив бенефицијента (*Je lui ai préparé un gâteau, Направила сам му колач*) као и датив неотуђивог поседовања (*Je lui ai caressé les*

¹⁰ Посебно ће занимљиво у том смислу бити превођење тзв. *датива заклетве* (Палић 2010: 288) где као својеврсни појачивач тог говорног чина стоји присвојна заменица (*Тако ми моје миле мајке!*).

cheveux. Помиловала сам је по коси) и тзв. епистемички датив, који одговара нефинитној уметнутој клаузи (*Je lui croyais plus de talent*, Веровала сам да он/она има више дара.), те, напослетку, датив каузалних структура.

3.2. Посесивни датив

У латинском језику поседовање се могло изразити било генитивом (*Liber est Marci*), било дативом (*Liber est Marco*). Јасно је да је у питању управо она опозиција о којој за српски говори Милка Ивић (1953), у вези са разликом у употреби присвојних придева и датива: трајно поседовање (*Маркова књига*), наспрам тренутог имања (*Марко има књигу*). У савременом француском ова два значења би се исказала на следећи начин: *Ce livre est à moi. – J'ai un livre*.

Постојала су, иначе, у старофранцуском три начина да се изрази посесивност (Поповић 2014: 250). Директном конструкцијом тј. кад су именице јукстапониране, где именица која је посесивна допуна обавезно има семантичко обележје људско: *Pro Deo amur* (за Божију љубав), *Au lit la pucelle* (у девином керевету), *La femme lu rei Hugun* (жена краља Хуга), остаци ове структуре у модерном француском су *Hôtel Dieu*, *Bain marie*. Потом, имамо конструкције са предлогом *de*, најчешће када именица нема обележје људско, *A l'entrée d'une maison* (на улазу у једну кућу/једне куће). Нагласимо да се у савременом француском ова конструкција најчешће користи за изражавање односа припадања (*la porte de la maison*, *le cousin de ma femme*, врата од куће, рођак моје жене). Потом, имамо конструкцију са предлогом *à*: *Le filz al rei Malcud* (син краља Малкуда), *Coustume a prestre* (свештеникова одора). Рецимо да се и у савременом француском каткад јавља ова конструкција, али има фамилијарну или народску конотацију *La copine à Jule* (Жилова девојка), *Un cousin à ma femme* (рођак моје супруге). Уколико је посесивна допуна заменица, у модерном језику оваква допуна је обавезна (Поповић 2014: 181): *Un ami à moi. C'est son idée à lui* (Један мој пријатељ, То је лично његова идеја).

Као што је познато, посесивни датив је једна од структура које спадају у тзв. „синтаксу неотуђиве посесије”, јер га везујемо са присуство неотуђиве именице (види Клејбер 1999), каква је, на пример глава, која се, за разлику од отуђивих именица, попут капе, не може раздвојити од тела.

Појава посесивног датива у францускоме језику (*La tête lui tourne*, Врти му се у глави) најчешће се доводи у везу са семантичким вредностима неакцентованих облика личних заменица, те њиховом карактеристиком да могу бити употребљени на месту присвојних придева (Гревис 2007: 987). Овај синтаксички облик дефинише се као атрибутивна допуна, односно прецизније као датив неотуђиве посесије, партитивни датив или датив за означавање целине, односно укупности (Ригел и др. 1994: 225–227). М. Вилме (2007: 243–244) наводи и следеће: поред посесива постоје још две конкурентске структуре са истим значењем, и то: а) члан, употребљава се у ситуацији када је део тела активан учесник радње (*Elle a mal à la tête*); б) члан + дативни заменички облик, употребљава се у случају када се део тела понаша као објекат радње (*Elle m'a tendu la main à elle*).

Важно је истаћи да се, када се именицом, са којом енклитички дативни облик, обележавајући њенога посесора, реализује однос припадања, означени део тела, део одеће или неко психичко стање, тј. нешто што припада бићу, посесивни датив дефинише као носилац семантичког капацитета неакцентоване форме личне заменице у функцији индиректног објекта и употребљен уз одређени члан потискује присвојни придев (Гревис 2007: 910). Ово указује на потребу да се језички маркира објеказ локализације који је жив, свестан и подложен искуствима и показује да је у језику јача тенденција да се исказу значењске финесе од потребе да се максимално редукује падежни систем.

3.3. Етички датив

Француски лингвисти наводе да етички датив има две функције: а) наглашава занимање субјекта за предикат, б) привлачи пажњу читалаца и слушаца на сам исказ. За дијахронијску димензију овог рада важно је уочити да је ова експлетивна употреба личних заменица у старофранцуском била много чешћа него у савременом језику (Поповић 2014: 256): а) *Mout me poise de ta pucele que si t'a bleciée cil nains.* (Много ми је жао што ми је тај кенец повредио дево. б) *Frans et paiens, as les vus ajustez.* (Франци и сељаци ево их како се боре).

У савременом француском се етички датив среће нарочито у фамилијарном регистру и изражава интерес говорника за оно о чему говори: *Allez-moi mettre votre blouse* (Хајде обуците ми – благо мени, ову блузу; *Buvez moi ça,* (Попијте ми ово, драги моји, *Il te lui a donné une de ces claques* (Он ти му је лупио један од оних својих шамара). Чињеница да се он, као у последњем примеру, може наћи уз прави датив индиректног објекта показује да он не зависи од супкатегоризације глагола, као и да не врши никакву синтаксичку функцију, већ је инцидентан самом говорном чину (Мелис 2004: 175).

4. Превођење српског посесивног и етичког датива на француски и запажања о еволуцији ова два језика

Видели смо да је француски језик, у морфосинтаксичком погледу, знатно еволуирао у односу на латински. Српски је, то знамо, типолошки ближи језику старих Римљана. Стога се, иако и они постоје у савременом француском као веома маркиране језичке категорије, не могу сви наши посесивни и етички дативи превести изоморфно на овај језик. У ту сврху користи се онда посесивни детерминант у првом, и различита прагмо-семантичка решења у другом случају. Тако ће се реченица *Видела сам му руку*: искључиво превести уз помоћ посесивног детерминанта: *J'ai vu sa main.* Међутим, каткад су и у француском дозвољена оба начина: *Tu as gâché notre soirée.* преводи се као *Покварио си нам вечер*. мада је могуће и употребити датив *Tu nous as gâché la soirée.* Уколико бисмо у српском рекли *Покварио си наше вече*, произвели бисмо донекле различито значење, где је нагласак на опозицији *наш* и *ваш*.

Међутим, проблем се јавља кад треба изразити разлику између трајног поседовања и тренутног имања. Тако се она опозиција с почетка овог рада *Где је моја оловка? Зар ниси обећала да ћеш ми је вратити после часа. – Па где ми је оловка? Треба да ставим свој потпис* на француски преводи на следећи начин *Où est mon stylo? Ne m'as-tu pas promis de me le rendre dès la fin du cours? Mais où est donc mon stylo (ou ce stylo pour moi)? Je dois signer*, дакле друго се значење саопштава уз помоћ везника *али* и речце *дакле*, било конструкцијом с демонстративом и обртом са предлогом *за*.

Додајмо, ипак да има примера где се посесивност искључиво изражава детерминантом: *Деца јој добро уче* може се превести искључиво као: *Ses enfants travaillent bien à l'école*. Наиме, поновимо да је дативска посесивност у савременом стандардном француском ограничена на делове тела.

Рецимо, назајд, да има случајева када се у француском преводном еквиваленту истовремено користи посесивни датив и посесивни детерминант (Роглић 2001: 50). У оваквим случајевима семантичке вредности датива у оба језика двојако се испољавају, као значење посесивности и као значење користи или штете. *Изува му чизме. Elle lui retirait ses bottes*.

Дешава се, ређе, да се српски посесивни датив трансформише у француску конструкцију карактеристичну за фамилијарни говор — предлог *à* + наглашени облик личне заменице: *на њега, оца јој*– [...] *contre quelqu'un — son père à elle*.

Ипак, дешава се, да француском посесивном дативу одговара наша генитивна конструкција: *Ово ми је кућа а она преко пута је кућа мог брата. (Cette maison est à moi, et cette en face est à mon frère)*. Разлог за то је да се наш посесивни датив, по природи искључиво синтетичког типа (без предлога) ограничио на личне заменице, док се за именичке синтагме користи примарни маркер посесивности – генитив.

Пређимо сада на преводијење етичког датива са емотивним набојем. Његов се француски изоморф, као што смо већ рекли, доста изгубио. Тако, *Како си ми?* преводимо са *Comment ça va, ma belle (mon enfant, ma chère)?* дакле уз помоћ посесивног детерминанта, али и именице која има конотацију блискости и наклоности. Ипак, у *Ала си ми порасла!* могуће је и француском употребити датив: *Comme tu ME parais grandie! (Ma foi, tu 'as l'air d'avoir bien grandi!)*. *Емо ти га кад?* преноси се парфразом са нагласком на саговорниково (друго) лице, као *Et bien, TU l'as cherché, TU l'as eu!* У реченици *И то ми је неки професор!* етички датив ставља фокус на субјективно мишљење говорника, па се може превести као: «*Et ça, JE devrais prendre pour un prof!*», где имамо пејоративан ефекат употребе заменице *то* за људско биће (ча), личну заменицу првог лица једине (је) као еквивалент датива „ми”. Исказ *Није ти ово нијаца! Пази Како се понашааш?* билингвални говорници преводје овако: *Ce n'est pas TON bazar (ton souci) ici, attention à ton comportement!*, дакле наглашавајући посесивни детерминат, а уместо српског демонстратива (ово) користе деиксу за место *овде*.

Погледајмо сада и следећи пример: *Како сам ти паметна!* У француском би се најприродније рекло: *Comme je suis intelligente, TA petite sage*. Дакле,

етички датив није довољно превести само посесивом, већ и специфичном именичком синтагмом *мала паметница*. Синтаксички је, како би се постигао прагматички циљ, могуће и обрнути субјекат и објекат: *Баи сам вам драга и добра!* (*VOUS me trouvez vraiment aimable et bonne*). Такође је могуће наш етички датив парафразирати финитном реченицом: *Ја сам вам то учинио још јуче?* (*VOUS me connaissez, je l'ai fait encore hier.*). И најзад у наративи, *Дођем ти ја кући кад оно... Moi, ton ami, frère, j'arrive chez moi, quand du coup... (чуј брате, пријатељу).* или, такође, *Никад ти она не седне док све послове не позавршава.* као (*«Vois-tu» Celle-là ne s'arrête jamais avant d'avoir fait tout ce qu'il y avait à faire* где се говорник и на француском директно и врло експлицитно обраћа слушаоцу и позива га да обрати пажњу (*«Видиш ли»*).

Додајмо да у паралингвистичкој комуникацији (види Ашић 2014) тај датив будући, као и српски, прагматички по природи има еквивалент хватања саговорника за подлактицу током говора, да пажња овог потоњег не би одлутала или има за циљ привлачење његове пажње, када дође до круцијалног момента у наративи.

5. Закључак

Прелазак са синтетичког на аналитички тип језика не огледа се само у замењивању падежних конструкција и облика предлошким или демонстративним облицима, већ и у принуђености да се нека значења згуснуто саопштена нашим дативом на француски језик преносе парафразом, то јест употребом именица са емотивном конотацијом или пак обрта којима се привлачи саговорникова пажња. Према томе, могло би се закључити да је семантички а нарочито прагматички ниво језичке еволуције у том смислу далеко узбудљивији од морфосинтаксичког, јер језик временом почиње да експлицитно саопштава оно што се некад само наслућивало, или насупротив томе, да као у случају српског прагматичког датива једном речју исказује оно што се мора интерпретирати као целовита интерперсонална значењска порука.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонић 2023:** I. Antoniћ, *Ogledi iz sintakse i semantike padeža*, Beograd: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ашић 2014:** Т. Ашић, *Наука о језику*, Београд: Завод за уџбенике.
- Ашић 2008:** Т. Ашић, *Espace, temps, prepositions*, Genève: Droz.
- Вилме 2010:** M. Wilmet, *Grammaire critique du français*. De Boeck Supérieur.
- Галис 1974:** A. Gallis, Da li je srpskohrvatski adnominalni dativ pripadnosti (posesivni dativ) – balkanizam?, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XVII/1, 51–61.

- Гревис 2007:** M. Grevisse, *Le Bon Usage*, 14e éd. par André Goosse, Bruxelles: De Boeck Duculot, 1 600 p.
- Грицкат 1975:** И. Грицкат, *Студије из историје српскохрватског језика*, Београд: Народна библиотека Србије.
- Ивић 1953:** М. Ивић, Енклитички облик личне заменице као знак модалности, *Наш језик*, V/1–2, 61–64.
- Ивић 2002:** М. Ивић, *Ред речи*, Београд: XX век.
- Клејбер 2006:** G. Kleiber, *La relation partie – tout*, Peeters Publishers.
- Леклер 1978:** C. Leclère, Sur une classe de verbes datifs, *Langue française*, n°39, Paris.
- Маретић 1899:** Т. Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.
- Маројевић 1983:** Р. Маројевић, Посесивне категорије у руском језику, Београд: Филолошки факултет.
- Меје 1984:** A. Meillet, *La methode comparative en linguistique historique*, Paris: Slatkine.
- Мелис 2004:** L. Melis, *Cas, fonctions et rôles – des composantes nécessaires pour décrire les constructions verbales ?* Une enquête préliminaire des constructions verbales en à du français, In: R. Kailuweit et M. Hummel(eds), *Semantische Rollen*, Tübingen, Gunter Narr, pp. 167–183.
- Минчева 1964:** Ангелина. Ц. Минчева, *Развой на дателния притежателен падеж в българския език*, София: Налична книга.
- Павловић 2006:** С. Павловић, *Детерминативни падежи у старосрпској правописној писмености*, Нови Сад: Матица српска.
- Палић 2010:** I. Palić, *Dativ u bosanskom jeziku*, Sarajevo: Bookland.
- Петегем 2006:** M. Van Peteghem, *Inalienabilité et partitivité: le datif possessif en français, en néerlandais et en roumain*. https://www.researchgate.net/publication/302371186_Inalienabilite_et_partitivite_le_datif_possessif_en_francais_en_neerlandais_et_en_roumain
- Петегем 2006:** M. Van Peteghem, *Le datif en français: Un cas structural*. https://www.researchgate.net/publication/231893979_Le_datif_en_francais_Un_cas_structural
- Пипер и др. 2005:** П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Ј. Поповић, Б. Тошовић. *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска.
- Поповић 2014:** М. Popović, *Istorija francuskog jezika od latinskog do savremenog francuskog jezika*, Beograd: Jasen.
- Ригел и др. 2004:** M. Riegel, J.-C. Pellat, R. Rioul, *Grammaire méthodique du français*, Paris: Quadrige Manuels.
- Роглић 2001:** В. Роглић, *Посесивне категорије и конструкције у француском језику*, Београд: Мрљеш.
- Санфелд 1930:** K. Sandfeld, *Linguistique balkanique, problèmes et résultats*, [Collection linguistique publiée par la Société Linguistique de Paris]

- Силић/Прањковић 2005:** J. Silić, I. Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika – Za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Станковић 2013:** S. Stanković, Posesivni dativ u „Nečistoj krvi” B. Stankovića i njegovi francuski ekvivalenti. u: S. Gudurić, M. Stefanović (ur.), *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, II/2: (102–116), Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Станојчић 2010:** Ж. Станојчић, *Граматика српског књижевног језика*, Београд: Кретаивни центар.
- Стевановић 1979:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, четврто издање. Београд: Научна књига.
- Флоршц 1940:** J. Florschütz, *Gramatika hrvatskoga jezika: za ženski licej, preparandije i više pučke škole*, Zagreb: Školska knjiga.

Tijana Ašić

LES DATIFS POSSESSIF ET ÉTIQUE SERBES EN TANT QU'ÉQUIVALENTS
DU DETERMINANT POSSESSIF FRANÇAIS ET D'AUTRES TOURNURES
PLUS COMPLEXES

(Quelques idées de similitude et de différence observées dans le processus
diachronique d'apparition et de disparition de la signification des déclinaisons
dans les langues serbe et française)

Résumé

Nous nous sommes attachés dans le présent travail d'observer et d'expliquer, du point de vue de diachronie et de synchronie, les usages spécifiques du datif sans prépositions dans la langue serbe, dits datifs possessifs et étique, en comparaison avec les formes sémantiques équivalentes dans la langue française qui recourait, jadis, ces formes dans une plus large mesure, pour les remplacer, dans le processus de simplification morphologique, par des constructions avec prépositions, les pronoms possessifs, voire par des phrases entières. Ce dernier phénomène est confirmé par l'hypothèse de Palić (Palić 2010) selon laquelle dans les langues slaves certains usages du datif doivent être considérés comme étant pragmatiques par leur nature, du fait d'exprimer une attitude du locuteur envers son interlocuteur ou envers le contenu de l'énoncé, ou encore son intention de provoquer chez l'interlocuteur une émotion voulue. On peut donc, dans ce sens, parler dans linguistique, non seulement d'une grammaticalisation des unités du langage (mots, morphèmes et terminaisons flexionnelles), mais aussi de leur pragmatification.

Mon clés: Le datif étique, le serbe, le français, la réaction émotionnelle, la pragmatique.